

“BIR KAMAR - BIR YO'L” TASHABBUSINING SHAKLLANISH JARAYONI VA ASOSIY MAQSADLARI

Mustafoqulov Otabek

O'zbekiston milliy Universiteti Tarix yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: *Maqolada loyihaning asosiy maqsadlari besh yo'nalishda batafsil yoritilgan: siyosiy muvofiqlashtirish, infratuzilma bog'lanishini kuchaytirish, savdo osonlashtirish, moliyaviy integratsiya hamda xalqlar o'rtasidagi yaqinlik va madaniy almashinuv. Rasmiy maqsadlar orqali Xitoy "umumiy taqdir hamjamiyati" (community with a shared future) qurish g'oyasini ilgari suradi, shu bilan birga iqtisodiy o'sish, mintaqaviy bog'lanish va global ta'sirni oshirish kabi strategik vazifalarni ko'zlaydi.*

Kalit so'zlar: *Bir kamar – bir yo'l, Belt and Road Initiative, Si Szinpin, Ipak yo'li, global integratsiya, infratuzilma, Xitoy tashabbusi, Markaziy Osiyo.*

KIRISH

Si Szinpin 2013-yil 7-sentabr kuni Qozog'istonning Nazarboyev universitetida so'zlagan nutqida ilk bor qadimgi Ipak yo'li mamlakatlari o'rtasida “Ipak yo'li iqtisodiy kamari” yaratilgani haqida gapirgan edi. O'sha yilning 3-oktyabrida Si Szinpin Indoneziya parlamentidagi nutqida ASEAN davlatlari bilan hamkorlikni mustahkamlash va qo'llab-quvvatlashni maqsad qilgan.

XXI asr dengiz ipak yo'lini birgalikda qurishga tayyor ekanliklarini ma'lum qildi. 2017-yilning avgust oyida loyiha doirasida hamkorlikni imzolagan davlatlar va xalqaro tashkilotlar soni 69 taga yetdi. Har yili ularning soni ortib borishi kutilmoqda.

Loyiha transport tarmoqlari, energiya tarmoqlari va telekommunikatsiyalar orqali xalqaro integratsiyaga qaratilgan. U dunyo yalpi ichki mahsulotining 42 foizini, dunyo aholisining 64 foizini, quruqlikning 40 foizini, ma'lum energiyaning 75 foizini qamrab oladi. Xitoy loyihani 30-35 yil ichida yakunlab, 100 yillik yubileyiga (2049) erishmoqchi.³⁰

Tarixiy Ipak yo'lga murojaat qilish orqali Xitoy jahon jamiyatlari xotirasida ijobiy imijga sarmoya kiritadi. Maqsadli aloqa va transport loyihalari “ipak yo'li”: “temir ipak yo'li”, “quruqlik ipak yo'li”, “dengiz ipak yo'li”, “havo ipak yo'li” va “raqamli ipak yo'li” deb nomlanadi. Shunday qilib, Xitoy jahon hamjamiyati loyihani osonlik bilan tushunishi va ishonchni mustahkamlashga harakat qilmoqda.

Asosiy qism

Si Xinpın 2000 yildan ortiq almashinuv tarixi shuni isbotlaganini ta'kidladi: irqiy, e'tiqod va madaniy kelib chiqishi farqli mamlakatlar birlik va o'zaro ishonch, tenglik va foyda, o'zaro bag'rikenglik va bir-biridan o'rganish, shuningdek, hamkorlik va foyda natijalarida davom etsa, tinchlik va rivojlanishni mutlaqo baham ko'ra oladi.

³⁰ Belt and Road rasmiy portali <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/1849.html>.

Si Jinping quyidagi takliflarni ilgari surdi: do'stlikni avloddan-avlodga saqlash va bir-biriga uyg'un yaxshi qo'shni bo'lish. Xitoy rivojlanish yo'lini, shuningdek, Markaziy Osiyoliklar mustaqil ravishda tanlagan ichki va tashqi siyosatni hurmat qiladi. Xitoy hech qachon Markaziy Osiyo davlatlarining ichki ishlariga aralashmaydi, mintaqaviy ishlarda yetakchilik izlamaydi va ta'sir doirasini boshqarmaydi. O'zaro qo'llab-quvvatlashni mustahkamlash va samimiy hamda ishonch bilan yaxshi do'st bo'lish. Davlat suvereniteti, hududiy yaxlitlik, xavfsizlik va barqarorlik kabi asosiy asosiy manfaatlarga oid masalalarda biz bir-birimizni qat'iy qo'llab-quvvatlashimiz va terrorizm, ekstremizm va separatizm, shuningdek, giyohvand moddalar savdosi, transmilliy tashkilotli jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun birgalikda harakat qilishimiz kerak.³¹

Amaliy hamkorlikni faol mustahkamlash va o'zaro manfaatli hamda foydali imkoniyatlarga ega yaxshi hamkor bo'lish. Biz siyosiy munosabatlar, geografik afzalliklar va iqtisodiy to'ldiruvchi afzalliklarni amaliy hamkorlik va barqaror o'sish uchun afzalliklarga aylantirishimiz kerak, shunda manfaatlar hamjamiyatini quramiz. Biz mintaqaviy hamkorlikni kengaytirish uchun ochiq fikr va kengroq ko'rish bilan yangi yorqinlik yaratishimiz kerak. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti va Yevroosiyo Iqtisodiy Hamjamiyati o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash orqali biz rivojlanish uchun kengroq maydonga ega bo'lishimiz mumkin.³²

Asosiy maqsadi - dunyo bo'ylab yangi temir yo'llar, avtomobil yo'llari, dengiz portlari, aeroportlar va energetika obektlarini (gaz quvurlari, elektr tarmoqlari) qurish. Bu orqali yuk tashish vaqtini qisqartirish va transport xarajatlarini kamaytirish ko'zda tutilgan.

Loyiha ishtirokchi davlatlar o'rtasida savdo va investitsiya oqimini erkinlashtirishni ko'zlaydi. Bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish va savdo aylanmasini oshirish orqali yangi bozorlarni shakllantirish asosiy vazifadir.

Xitoy o'zining ishlab chiqarish quvvatlarini boshqa mamlakatlar bilan bo'lishish va global ta'minot zanjirlarida markaziy o'rinni egallashni maqsad qilgan. Bu mintaqaviy iqtisodiy bloklarning birlashishiga va o'zaro bog'liqlikka olib keladi.

BRI doirasida Osiyo infratuzilmaviy investitsiyalar banki (AIIB) va "Ipak yo'li" jamg'armasi kabi yangi moliya institutlari orqali loyihalarni moliyalashtirish amalga oshiriladi. Bu G'arb nazoratidagi moliya institutlariga muqobil tizim yaratishga yordam beradi.

"Xalqlararo aloqalar" tamoyili ostida ishtirokchi davlatlar bilan madaniy, ta'lim va ilmiy hamkorlikni kuchaytirish, Xitoyning xalqaro maydondagi nufuzini va siyosiy ta'sirini oshirish ham loyihaning uzoq muddatli maqsadlaridan biridir.³³

Xitoy Markaziy Osiyoda imperiya qurishni rejalashtirmagan, balki iqtisodiy manfaatlar (energetika resurslari, savdo yo'llari, Shinjon xavfsizligi) tufayli asta-sekin

³¹ Xitoy elchixonasi rasmiy saytida https://toronto.china-consulate.gov.cn/eng/zgxw/201309/t20130913_7095490.htm

³² Xitoy Tashqi ishlar vazirligi (mfa.gov.cn) sayti arxivida.

³³ Eyck Freymann. One Belt One Road: Chinese Power Meets the World (Harvard University Press, 2020).

kengayib borgan. BRI loyihalari (temir yo'llar, yo'llar, quvurlar, investitsiyalar) bu jarayonni tezlashtirgan, lekin Xitoyning maqsadi "to'liq nazorat" emas, balki "xavfsizlik va iqtisodiy bog'lanish" bo'lgan.

Bir kamar bir yo'l loyihasining ijobiy va salbiy tomonlari:

Ijobiy: Loyihalar infratuzilmani rivojlantirgan (masalan, Qozog'iston va O'zbekistondagi temir yo'l va port loyihalari), savdo o'sishiga yordam bergan, mintaqaga investitsiya olib kelgan. Xitoy bu orqali Shinjonning ekstremizm va beqarorlikdan himoyalaniishini ta'minlamoqchi.

Salbiy va tanqidiy: Ko'p loyihalar qarz tuzog'i (debt trap) xatarini keltirib chiqargan, mahalliy korrupsiya va atrof-muhit muammolarini kuchaytirgan. Xitoy kompaniyalari va ishchilari ko'payishi mahalliy aholida norozilik va "madaniy bosim" hissi uyg'otgan. Mualliflar BRI ni "yumshoq kuch" emas, balki "iqtisodiy bog'liqlik" orqali ta'sir qilish deb ko'radi.³⁴

Xulosa

"Bir kamar – bir yo'l" tashabbusi 2013-yilda Si Szinpin tomonidan Qozog'iston va Indoneziyada e'lon qilingan global loyiha bo'lib, qadimgi Buyuk Ipak yo'lini zamonaviy shaklda qayta tiklashni maqsad qilgan. 2015-yilda rasmiy hujjat orqali mustahkamlangan ushbu tashabbus besh asosiy yo'nalishga asoslanadi: siyosiy muvofiqlashtirish, infratuzilma bog'lanishi, savdo osonlashtirish, moliyaviy integratsiya va xalqlar yaqinligi.

Loyiha Xitoyning iqtisodiy o'sishini ta'minlash, savdo yo'llarini kengaytirish va "umumiy taqdir hamjamiyati" qurishni ko'zlaydi.

Markaziy Osiyo, xususan O'zbekiston uchun esa transport va savdo rivojlanishida yangi imkoniyatlar ochgan muhim bosqichdir.

Natijada, bu tashabbus XXI asrning eng yirik xalqaro hamkorlik loyihalaridan biri sifatida tarixda o'z o'rnini egalladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Belt and Road rasmiy portali <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/1849.html>.
2. Xitoy elchixonasi rasmiy saytida https://toronto.china-consulate.gov.cn/eng/zgxw/201309/t20130913_7095490.htm
3. Xitoy Tashqi ishlar vazirligi (mfa.gov.cn) sayti arxivida.
4. Raffeallo Pantuchchi, Alexandros Petersen. Sinostan. Xitoyning Markziy Osiyoga tasiri. 2025
5. Joshua Kurlanzik. Diplomatik zabt etish. 2025
6. Eyck Freymann. One Belt One Road: Chinese Power Meets the World (Harvard University Press, 2020).

³⁴ Min Ye – The Belt Road and Beyond (2020)

7. Sarwar A. Kashmeri. China's Grand Strategy: Weaving a New Silk Road to Global Primacy (2020).

8. Min Ye – The Belt Road and Beyond (2020)

9. Кун Дэкунь. Мегaproект «один пояс и один путь» китайской народной республики как фактор укрепления евразийской интеграции. Диссертация. Владивосток. 2020.

10. Ли на. «Один пояс - один путь» как внешнеполитическая инициатива китайской народной республики: Проекты и опыт реализации (2013-2019 гг.). диссертация. 2021.